

VYTVÁŘENÍ BUDOUCNOSTI - EVROPSKÝ KONCEPT PROSTOROVÉHO ROZVOJE

Monika Wulf-Mathies

Na konci tohoto desetiletí stojíme před dalekosáhlými rozhodnutími, které od základu změní tvář Evropy. S rozšířením Evropské unie na východ a s dokončením hospodářské a měnové unie dojde k zahájení další etapy evropské integrace a nastartování její nové dynamiky. Rozšíření EU na východ má nejen ekonomický charakter, ale i bezpečnostní, politickou a demokratickou perspektivu, která má pro EU historický význam.

Agenda 2000 - a na to bylo již dnes poukázáno - představuje důležitý politický rámec rozvoje EU. Je vizí pro budoucnost, obsahuje balík reformních opatření a určuje střednědobý rámec financování.

Strukturální přeměna Evropy bude v nejbližších letech stále ve větší míře formována přechodem od průmyslové společnosti k vědecké společnosti. Význam pevných stanovištních faktorů, jako zeměpisná poloha a přírodní bohatství, bude postupně klesat. Jedním z rozhodujících konkurenčních faktorů se stane kvalifikace pracovních sil a přizpůsobovací a inovační schopnost regionu.

Velký cíl dosažení konkurenceschopného, regionálně vyrovnaného a sociálně spravedlivého evropského prostoru je uskutečnitelný jen tehdy, když se nám podaří vytvořit novou rovnováhu mezi efektivností trhů a sociální stabilitou. Nejtěžší zkouškou pro náš hospodářský a společenský systém je boj proti masové nezaměstnanosti.

Laciné recepty nemají nikde, ale krize v Asii a Rusku jasně ukazují, že ekonomika se bez politické stability a bez společenského konsensu o budoucnosti vlastní země nemůže rozvíjet. Mnoho komentátorů si v minulosti při chválení asijského tygra a při nabízení svých doporučení revolučních změn směrem k tržnímu hospodářství v Rusku nevšimlo, že síla národního hospodářství spočívá v sociálně únosném přizpůsobení se novým požadavkům a v takovém spojení konkurenceschopnosti a inovací, které nenaruší soudržnost společnosti. Evropa mohla doposud rozvíjet model společnosti, který dalekosáhle zaručuje konkurenceschopnost, solidaritu a ochranu životního prostředí. Přispělo k tomu Evropské společenství, Evropská měnová unie a podpora ekonomické a sociální soudržnosti.

Také v budoucnu bude hodně záležet na tom, zda se podaří zachovat evropský model společnosti a reformovat ho tak, aby Evropa

mohla i v podmínkách globalizace a rozšiřování EU zlepšovat svoji konkurenceschopnost, ekonomickou výkonnost a sociální stabilitu.

To vyžaduje nové koncepty a intenzivnější evropskou spolupráci v ekonomické, finanční, zaměstnanostní a sociální politice.

Ve všech oblastech politiky se ukazuje, že národní či sektorové parcelování může snadno vést do slepé uličky s tím rizikem, že v národním ani evropském měřítku nebudou vytvořeny konkurenceschopné pracovní příležitosti, zachovány přírodní zdroje a zajištěna ekonomická a sociální soudržnost.

Toto zjištění přispělo v neposlední řadě k prohloubení spolupráce v prostorovém uspořádání, která byla z počátku jen sporadická, a k pokusu navrhnout vzorové modely trvale udržitelného rozvoje evropského prostoru. Z rozdělení kompetencí vyplývajícího z dosud uzavřených smluv je zřejmé, že podobné vzory nemohou být pro členské státy a regiony závazné.

Cílem evropské politiky prostorového rozvoje nemůže být vytvoření nástroje centralistického plánování, neboť její hodnota spočívá v dobrovolné spolupráci regionů, členských států a evropských institucí.

EUREK je pokusem poskytnout orientaci pro prostorově efektivní rozhodnutí, která by při plném respektování principu subsidiarity a nezasahování do existujících kompetencí vycházela ze společné vize členských států a regionů, komise a místních aktérů.

Vítám doplnění návrhu EUREK, k němuž došlo za rakouského předsednictví, o další kapitoly týkající se rozšíření. Také Rada Evropy, které předsedá Německo, může při své snaze, aby byla na setkání ministrů v dubnu 1999 odsouhlasena přepracovaná verze návrhu EUREK, počítat s pomocí Evropské komise. Přitom bych si přála, aby se podařilo učinit řeč používanou v prostorovém plánování ještě srozumitelnější.

Kromě informovaných odborných týmů se musíme pokusit získat pro politiku udržitelného prostorového rozvoje také místní, regionální a národní nositele rozhodnutí, přičemž nesmíme dobře znějícími obecnými argumenty zakrývat konflikty, které mohou vzniknout v souvislosti s různými sledovanými cíli.

Hlavní zásady politiky prostorového uspořádání, které jsou známy již od setkání ministrů v Lipsku v r. 1994, zahrnují:

- vyrovnaný a polycentrický systém měst a nový vztah mezi městem a venkovem,
- stejný přístup k infrastruktuře a vědění,
- inteligentní řízení a rozvoj přírodního a kulturního dědictví.

V posledních měsících bylo také při diskusích o reformě strukturálního fondu opakovaně a správně poukazováno na zvyšující se propojení a vzájemnou závislost mezi městem a venkovem a na nový poměr mezi městskými a venkovskými oblastmi.

Integrovanou a odsouhlasenou politikou - jak s ní Komise ve svých reformních návrzích počítá např. pro strukturálně politické intervence do cílových oblastí - může být podpořena dělba práce a trvale udržitelný rozvoj měst a venkova. Úloha měst jako růstových center může být účelně využita také pro jejich zájmové území.

Udržení funkčnosti měst není jen podstatnou záležitostí EUREK, ale i předmětem akčního rámce pro trvale udržitelný rozvoj města, který Komise přijala 28. října 1998. Jde přitom o návrh a testování strategií, jejichž účelem je na jedné straně posílení konkurenceschopnosti a inovativního potenciálu měst a na druhé straně boj proti krizovým jevům - ekonomickému úpadku, nezaměstnanosti, společenské segregaci a poškozování životního prostředí.

Pro udržení progresivní úlohy evropských měst v globalizované ekonomice orientované na hospodářskou soutěž a pro posílení schopnosti uskutečnit sociální integraci a ekologickou regeneraci stále vzrůstá význam regionální specializace, spolupráce měst a vytváření strategických aliancí mezi městy.

Vynikající ukázkou a praktickou zkouškou této snahy je fórum měst, které se koná zítra a pozítří zde ve Vídni a jehož se zúčastní přes 600 místních a regionálních zástupců.

Přestože program EUREK je právně nezávazný, doufám, že v budoucnu bude možné specifikovat politické předpoklady, které povedou k trvalému ekonomickému a společenskému rozvoji.

Je pochopitelné, že spolupráce v prostorovém uspořádání je nejrozvinutější tam, kde je praktická potřeba tuto spolupráci odsouhlasit a kde existují společné nástroje k její implementaci, např. program INTERREG v oblasti přeshraničních kontaktů. Je např. zcela zřejmé, že

- opatření k ochraně proti povodním,
- velké projekty dopravní infrastruktury,
- vyhlášení chráněných přírodních oblastí,
- rozvoj rozsáhlých průmyslových zón a nákupních středisek v blízkosti státních hranic je třeba řešit v rámci jednoho nadnárodního konceptu. Jen tak může být zabráněno plýtvání zdroji a negativním účinkům na strukturu osídlení a životní prostředí.

Implementace vzorových modelů prostorového uspořádání včetně klíčových projektů je proto důležitým cílem iniciativy INTERREG IIC, při které se "nacvičují" přesnárodní kooperace na evropské úrovni. Tuto iniciativu budeme dále rozvíjet v dalším období podpory strukturálních fondů.

I pro politiku Evropské unie platí, že

- plánování transevropských sítí,
- politika podpory soudržnosti, která umožňuje okrajovým regionům připojení na růstová centra,
- politika podpory výzkumu a technologií, která je prospěšná nejen

střediskům vědy a velkým podnikům a

- agrární politika, jejímž cílem je mj. udržení krajiny, vyžaduje vzorový model evropského prostorového rozvoje.

Jestliže trh v mnoha oblastech života dosáhne evropských dimenzí, pak je třeba, aby účinky hospodářské soutěže na životní prostředí, strukturu osídlení, dislokaci průmyslu, rozvoj služeb a migrační pohyby byly posuzovány a vyhodnocovány rovněž na evropské úrovni, neboť se již nejedná jen o hospodářskou politiku, nýbrž o integraci různých odborných zásad k zajištění trvale udržitelného společenského rozvoje.

V únoru 1999 budeme na fóru prostorového uspořádání v Bruselu vyvozovat závěry týkající se prostorového uspořádání, které vyplynou ze sedmi seminářů o prostorovém uspořádání, zorganizovaných Komisí, a z reakcí institucí EU a členských států na EUREK. Na tomto fóru však chceme vyhodnotit také praktické zkušenosti z programu INTERREG IIC a z pilotních projektů prostorového uspořádání. To nám pomůže také při stanovení obsahového zaměření programu INTERREG III pro nové období pomoci od r. 2000. Fórum má kromě toho přispět také k posílení kooperace Evropské unie s uchazeči o vstup.

První zkušenosti spolupráce se státy střední a východní Evropy v oblasti regionální politiky a prostorového uspořádání ukazují, že překážkami rozvoje mohou být i různé instituce a administrativní postupy.

Evropská regionální politika musí proto ve státech střední a východní Evropy přispívat také k výstavbě regionálních a lokálních struktur a k modernizaci správních orgánů a postupů.

Zvláštní podporou přeshraniční spolupráce chceme v budoucnu ještě ve větší míře přispět k překonání strachu a předsudků mezi Východem a Západem.

Očekávám, že praktické zkušenosti získané při přeshraniční regionálně politické spolupráci přispějí k rozvoji společných organizačních, správních a finančních struktur. Je to důležité právě k podpoře strategie před přistoupením a k lepšímu doplnění programů INTERREG, PHARE a TACIS především z hlediska přeshraniční spolupráce. Reformou programů INTERREG a PHARE-CBC chceme dosáhnout toho, aby v budoucích programech byly lépe zohledněny místní a regionální zkušenosti.

Země kandidující na přistoupení stojí před mimořádnými požadavky: změna technologií, právní a institucionální reformy, nezbytné přizpůsobení průmyslu, služeb a zemědělství novým strukturám, zvýšení konkurenceschopnosti. Zároveň je třeba vyvinout zvýšené úsilí směrem k udržení sociální stability společnosti a odbourání ekologických deficitů.

Evropská strukturální politika napomůže postupnému vyrovnávání ekonomické výkonnosti nových členských států tím, že přispěje k mobilizaci potenciálů ekonomického růstu a pomůže omezit očekávané náklady na udržení sociální soudržnosti.

Náklady na přizpůsobení se novým ekonomickým podmínkám budou jistě nemalé nejen pro země kandidující na přistoupení, ale i pro stávající členské státy. Tyto náklady je však možné snížit aktivní strategií před přistoupením. Nikoliv izolace, ale včasná kooperace v politické a hospodářské oblasti může zabránit prudkým posunům, ztrátám pracovních míst a pomoci připravovat cestu do společné budoucnosti.

Agenda 2000 zahrnuje evropskou debatu k prostorovému rozvoji:

- Politické priority reformy strukturálního fondu jsou shodné s hlavní-

mi směry EUREK. Podstatnými prvky zlepšování koherence evropské strukturální politiky jsou: především důraz na trvale udržitelný rozvoj, jenž je hlavním cílem, ale i důraz na integraci příslušných oblastí politiky za účelem podpoření pomoci hospodářské, sociální a teritoriální soudržnosti, za účelem integrace města a venkova, integrace infrastruktury a za účelem podpory ekonomického růstu a kvalifikace.

- Zvýraznění perspektivy prostorového uspořádání přispěje také k lepším vzájemnému sladění ekonomických a společenských aktivit a k šetrnému užití zdrojů.

Partnerství a decentralizace mají zajistit účast občanů na realizaci politiky a zároveň jim umožnit v praxi uplatňovat požadavky v souladu s jejich zájmy jako budoucích občanů Evropy. Tyto požadavky mohou být uplatňovány zejména prostřednictvím místních územních korporací, úřadů a agentur životního prostředí, sociálních partnerů a nevládních organizací.

Ve větší míře je třeba podporovat přeshraniční a přesnárodní spolupráci se zřetelem na velké přesnárodní prostory, což může poskytnou nové impulsy pro spolupráci v prostorovém rozvoji.

Konečně je třeba, aby se novou kulturou vyhodnocování zlepšila účinnost programů a přesnost cílů v nich stanovených. Pomocí nově navržených indikátorů životního prostředí a metod kvalitativního hodnocení lze evropské programy vyhodnocovat i z hlediska jejich prostorové účinnosti.

Prostorový rozvoj není náhradou politiky soudržnosti, nýbrž důležitým prvkem hodnocení jejích výsledků. Čím více se na zák-

ladě vypracovaného EUREK podaří dospět ke společné představě o rozvoji evropského prostoru, tím silněji se v praktické politice na všech úrovních jednání mohou uplatnit cíle prostorového uspořádání. Vzhledem k enormní potřebě jednání s jednotlivými zeměmi o ekonomické a ekologické stránce jejich přistoupení se včasné spolupráci při řešení problémů prostorového uspořádání nabízí šance zahrnout do všech plánovacích procesů důležité kritérium, jímž je trvale udržitelný rozvoj.

Evropský prostorový rozvoj může významnou měrou přispět ke smíření ekonomie a ekologie a k posílení regionální solidarity. Doufám, že se nám podaří v EUREK více uplatnit hledisko celoevropské perspektivy.

Důležitým zkušebním kamenem pro únosnost regionálního a prostorově politického konsensu mezi členskými státy EU jsou připravovaná rozhodnutí o obsahu budoucí evropské strukturální politiky. Co se týče spolupráce v prostorovém uspořádání, jedná se o praktické koncepty, které spojují subsidiaritu s nutností koordinace na evropské úrovni. Cíl ekonomické a sociální soudržnosti není dosažitelný hledáním nejmenšího společného jmenovatele národních politik, nýbrž musí mít celoevropskou dimenzi.

Vídeňský seminář k tomu významným způsobem přispěl.

*Dr. Monika Wulf-Mathies
členka Evropské komise
Překlad: Ing. Petr Martykán*